

Diskriminacijos suvokimas ir požiūris į lygių galimybių principo užtikrinimą Lietuvoje¹

DIANA JANUŠAUSKIENĖ

Lietuvos socialinių tyrimų centras, A. Goštauto g. 9, 01108 Vilnius

El. paštas diana.janusauskiene@lstc.lt

Remiantis 2017 m. atliktos reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis, straipsnyje analizuojamas diskriminacijos suvokimas ir gyventojų požiūris į lygių galimybių principo užtikrinimą Lietuvoje. Tiriama, kaip Lietuvos gyventojai suvokia diskriminaciją, ką laiko diskriminacija ir ko ne, kokie socialiniai demografiniai veiksniai lemia jos atpažinimą bei kokios priežastys nulemia apsisprendimą kovoti su diskriminacija siekiant atstatyti pažeistas teises. Straipsnyje teigiama, kad diskriminacijos samprata visuomenėje nėra nusistovėjusi, diskriminacija dažnai lieka neatpažinta, o nepasitikėjimas valstybe ir jos gebėjimu apginti piliečių teises yra laikomas esminiu demotyvuojančiu veiksniu, atgrasančiu žmones nuo kovos už savo teises.

Raktažodžiai: diskriminacijos suvokimas, diskriminacijos atpažinimas, motyvacija kreiptis pagalbos dėl patirtos diskriminacijos

ĮVADAS

Diskriminacijos reiškinio tyrimai, apimantys ir diskriminacijos suvokimo, ir atpažinimo klausimus, yra sparčiai besivystanti tyrimų sritis Lietuvoje. Šie tyrimai domina įvairių sričių mokslininkus ir neretai būna tarpdisciplininio pobūdžio, jungiančio teisininkų, sociologų, psichologų ir kitų mokslininkų pastangas suprasti diskriminacijos ypatumus ir paplitimą visuomenėje. Bendrąja prasme galima būtų skirti du šių tyrimų tipus: pirma, bendras diskriminacijos tendencijas nagrinėjantys tyrimai (Vengalė, Grigolovičienė, Mališauskaitė 2007; Beresnevičiūtė, Leončikas 2009; Okunevičiūtė Neverauskienė, Gruževskis, Okunevičiūtė 2012; Spinter tyrimai 2013; Andriukaitis, Sabatauskaitė 2017; Žvinklienė, Kublickienė, Šėporaitytė-Vismantė, Janušauskienė 2018; Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos ataskaitos); antra, siauresni, diskriminacijos dėl konkretaus pagrindo, tyrimai: dėl amžiaus (Mikulionienė 2008; Brazienė, Mikutavičienė, Dorelaitienė, Žalkauskaitė, Jurkevičienė 2014), dėl lyties (Juraitė, Zdanevičius 2004; Reingardienė 2004; Kublickienė, Žvinklienė 2013; Žalėnienė, Rakauskienė, Grigolovičienė 2013; Šumskienė, Augutienė, Jonutytė, Šumskas

¹ Straipsnis parengtas vykdant projektą „Demokratijos būklė ir lygios galimybės: Lietuvos gyventojų požiūris ir socialinė praktika“ (projektą vykdė Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos institutas, rėmė Lietuvos mokslo taryba, sutarties Nr. GER-012/2017).

2014; Janušauskienė 2016); dėl tautybės ir etninės priklausomybės (Zbarauskaitė, Čeledinaitė 2015; Diversity Development Group 2015; LSTC Etninių tyrimų instituto tyrimai); dėl tikėjimo ir religijos (Ališauskienė, Glodenis 2013; Ališauskienė, Bučaitė Vilkė 2014), dėl negalios (Okunevičiūtė Neverauskienė, Kavaliauskaitė, Žemaitaitytė 2012) ir kitų pagrindų.

Atlikti tyrimai rodo, kad žmogaus teisių ir lygių galimybių principai Lietuvoje nėra visuotinai įsigalėję, o pats diskriminacijos reiškinys nėra aiškiai suvokiamas. Visuomenėje nėra nusistovėjusi diskriminacijos samprata, todėl diskriminacija dažnai nėra atpažįstama. Dėl to tampa sudėtinga nustatyti tikruosius diskriminacijos mastus. Diskriminacijos matavimams pasitelkus kiekybinius sociologinius tyrimus kyla nepakankamo įvertinimo arba pervertinimo problema (Beresnevičiūtė, Leončikas 2009), kadangi viešosios nuomonės apklausa parodo tik subjektyviai suvokiamą ir neretai socialiai sukonstruotą realybę, bet ne tikrą diskriminacijos paplitimo mastą. Apie diskriminacijos paplitimą sunku spręsti ir iš oficialios skundų dėl patirtos diskriminacijos statistikos, kadangi nėra aišku, kokia dalis diskriminacijos aukų pagalbos nesikreipė. Diskriminacijos tyrimai yra sudėtingi ir dėl pačios temos subtilumo, kadangi žmonės nėra linkę viešai kalbėti apie savo skaudžią patirtį, taip pat gali šią patirtį neigti arba slėpti, bijodami galimų neigiamų paviešinimo pasekmių.

Šis straipsnis – tai dar vienas bandymas pažvelgti į diskriminacijos problemą per visuomenėje egzistuojančias nuostatas į šį reiškinį. Straipsnyje pristatomas vienas naujausių diskriminacijos tyrimų Lietuvoje – Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos instituto užsakytu 2017 m. gruodžio 1–10 d. atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Šį tyrimą vykdė UAB „Vilmorus“. Individualių interviu respondento namuose būdu buvo apklaustas 1001 vyresnis nei 18 metų gyventojas. Tyrime buvo taikyta daugiapakopė tikimybinė atranka, užtikrinanti duomenų reprezentatyvumą. Tyrimas vyko visoje šalies teritorijoje, iš viso 50 atrankinių taškų (22 miestuose ir 28 kaimuose), išdėstytų taip, kad reprezentuotų visus šalies regionus. Apklausa buvo vykdoma *Omnibuso* principu, t. y. parengti klausimai buvo įkomponuoti į platesnę įvairias temas apimančią viešosios nuomonės apklausą. Šiame straipsnyje pristatoma dalis tyrimo metu gautų duomenų².

Analizuojant duomenis siekiama nustatyti, koks yra diskriminacijos suvokimo lygis, ką Lietuvos gyventojai laiko diskriminacija ir ko ne, kokie socialiniai demografiniai veiksniai lemia diskriminacijos atpažinimą; kaip siejasi diskriminacijos atpažinimas ir subjektyviai apibrėžtas įsitikinimas apie diskriminacijos patyrimą bei kokie motyvai lemia nesitaikstymą su diskriminacija ir pasiryžimą ginti pažeistas lygių galimybių teises.

Vertinant šiame straipsnyje pateikiamus duomenis, būtina turėti omenyje, kad tai – subjektyvus diskriminacijos paplitimo ir vertinimo paveikslas, besiremiantis gyventojų nuomone ir jų subjektyviai suvokta patirtimi. Realūs diskriminacijos paplitimo mastai, kaip jau buvo minėta, yra sunkiai nustatomi.

DISKRIMINACIJOS SUVOKIMAS IR ATPAŽINIMAS

Tyrimo duomenys rodo, kad diskriminacijos atpažinimas išlieka rimta socialinė problema. Tik penktadalio apklausoje dalyvavusių respondentų galėjo tiksliai įvardyti, kokios situacijos gali būti priskirtos diskriminacijai ir kokios – ne. Tyrimo metu respondentų buvo prašoma pasakyti, kurios iš išvardytų dešimties situacijų yra priskirtinos diskriminacijai, o kurios – ne (1 lentelė).

² Plačiau tyrimo rezultatai yra pristatyti knygoje: Žvinklienė, A.; Kublickienė, L.; Šėporaitytė-Vismantė, D.; Janušauskienė, D. 2018. *Patikėję demokratija: gyventojų nuostatos ir socialinė patirtis lygių galimybių užtikrinimo srityje*. Vilnius: LSTC.

1 lentelė. Diskriminacijos suvokimas

Diskriminacija – tai:	Tai yra diskriminacija, proc.	Tai nėra diskriminacija, proc.
Kai žmogaus nepriima į darbą arba atleidžia dėl jo lyties, amžiaus, pažiūrų, pan.	95	2
Kai žmogui už tą patį darbą moka mažiau dėl jo lyties, amžiaus, pažiūrų ir pan.	92	2
Kai valdininkai / biurokratai nenori spręsti žmogaus problemų dėl jo lyties, amžiaus, pažiūrų ir pan.	91	2
Kai žmogus ar jo vaikas turi mažesnes galimybes patekti į norimą ugdymo ir švietimo įstaigą (darželį, mokyklą, universitetą ir pan.) dėl neįgalumo, tautybės, lyties ir pan.	91	3
Kai ribojamos žmogaus galimybės naudotis sveikatos apsaugos, viešojo maitinimo, laisvalaikio ar transporto paslaugomis dėl jo lyties, amžiaus, neįgalumo ar pan.	89	4
Kai pažeidžiamas žmogaus orumas ir garbė, reputacija	78	11
Kai prie žmogaus yra priekabiaujami (taip pat ir seksualiai)	70	17
Kai žmogus negali nusipirkti ar įgyti visko, ko nori, nes uždirba per mažai	30	57
Kai savivaldybė nesirūpina, kad laiku būtų įjungtas šildymas, netvarko daugiabučių kiemų, nesirūpina valkataujančiais gyvūnais ir pan.	26	57
Kai žmogus negauna darbo, nes reikalavimai darbo vietai yra didesni nei jo kvalifikacija (pvz., reikia mokėti užsienio kalbą, vairuoti automobilį ir pan., o žmogus to nemoka)	26	64

Klausimas buvo sudarytas taip, kad šalia tikrų diskriminacijos atvejų buvo įrašytos ir kitos žmogui potencialiai nemalonios ir vienaip ar kitaip mažinančios gyvenimo kokybę, tačiau nediskriminacinio pobūdžio situacijos: „kai žmogus negali nusipirkti ar įgyti visko, ko nori...“; „kai savivaldybė nesirūpina, kad laiku būtų įjungtas šildymas...“; „kai žmogus negauna darbo, nes reikalavimai darbo vietai yra didesni nei jo kvalifikacija...“.

Duomenys rodo, kad tiksliai apibrėžiančių diskriminaciją yra 20 proc. respondentų. Šie respondentai nelaiškė diskriminacija nei vieno iš trijų vertinimui pateiktų nediskriminacinio pobūdžio teiginių ir priskyrė diskriminacijai visus septynis realios diskriminacijos atvejus.

Diskriminacinių situacijų atpažinimą lemia įgytas išsilavinimas ir gyvenamosios vietos dydis. Tiksliai apibrėžiantys diskriminaciją dažniau yra labiau išsilavinę respondentai iš Vilniaus ir Kauno nei žemesnio išsilavinimo mažesnių miestų ar kaimų gyventojai. 29 proc. respondentų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, aiškiai skiria, kas yra diskriminacija, vidurinį išsilavinimą – 16 proc., pradinį arba pagrindinį išsilavinimą – 12 proc. Panaši tendencija išryškėja

ir pagal gyvenamąją vietą – 37 proc. apklaustų vilniečių, 24 proc. kauniečių, 13 proc. klaipėdiečių, 13 proc. šiaulių, Panevėžio ir Alytaus gyventojų bei 16 proc. kitų mažesnių miestų ir kaimų gyventojų aiškiai suvokia, kokios situacijos yra laikytinos diskriminacija.

Analizuojant nediskriminacinių teiginių („kai žmogus negali nusipirkti ar įgyti visko, ko nori...“; „kai savivaldybė nesirūpina, kad laiku būtų įjungtas šildymas...“; „kai žmogus negauna darbo, nes reikalavimai darbo vietai yra didesni nei jo kvalifikacija...“) vertinimą atskirai, matyti, kad kiekvienu atveju kiek daugiau nei ketvirtadalis respondentų mano, jog bet koks suvaržymas ir gyvenimo kokybės sumažėjimas yra diskriminacija. Vienas tokio požiūrio paaiškinimų gali būti tas, kad terminas „diskriminacija“ kasdienėje kalboje nėra aiškiai apibrėžtas, yra vartojamas ypač plačiai ir siejamas su bet kokio pobūdžio nemalonia patirtimi.

Pažvelgus į diskriminacinių teiginių vertinimą tampa aišku, kad vienos diskriminacinės situacijos yra mažiau siejamos su diskriminacija nei kitos. Geriausias tokio vertinimo pavyzdys yra priekabiavimo (įskaitant ir seksualinį priekabiavimą) suvokimas. Tyrimo duomenys dar kartą patvirtina, kad seksualinis priekabiavimas nėra ta diskriminacijos rūšis, kurią visuomenė visuotinai suvoktų kaip diskriminaciją. Šio tyrimo duomenys rodo, kad 17 proc. apklaustųjų seksualinio priekabiavimo diskriminacija nelaiko. Įdomiausia, kad ši nuostata nepriklauso nuo lyties: vienoda dalis (17 proc.) vyrų ir moterų seksualinio priekabiavimo diskriminacijai nepriskiria, o 11 proc. vyrų ir 15 proc. moterų pasirinko atsakymą, kad sunku pasakyti, ar tai yra diskriminacija, ar ne. Seksualinį priekabiavimą diskriminacija laiko 70 proc. gyventojų. Palyginus su kitomis diskriminacijos rūšimis (tokiomis kaip, pavyzdžiui, diskriminacija darbo santykių srityje, kuri yra lengvai atpažįstama ir suprantama), seksualinio priekabiavimo atpažinimas ir vertinimas išlieka opi problema, kuriai spręsti reikalingas problemos viešinimas ir visuomenės švietimas.

Lengviausiai atpažįstama diskriminacija yra ta, kurią žmonės patiria darbe: kai priimama ir atleidžiama iš darbo arba mokama alga priklauso nuo dirbančiojo lyties, amžiaus, pažiūrų ir pan. Šias situacijas diskriminacinėmis laiko atitinkamai 95 proc. ir 92 proc. respondentų. Galima būtų teigti, kad tai – rimčiausių padarinių asmeniniam žmogaus gyvenimui galinčios turėti situacijos, tiesiogiai paveikiančios ekonominę gerovę. Taip pat, tikėtina, kad su jomis dažniausiai susiduriama arba apie jas dažniausiai yra kalbama žiniasklaidoje. Kad diskriminacija darbo santykių srityje yra labiausiai atpažįstama diskriminacijos forma patvirtina ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos gaunamų skundų statistika. 2017 m. duomenimis, į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą pareiškėjai dažniausiai kreipėsi dėl galimos diskriminacijos darbo santykių srityje (Lietuvos respublikos lygių galimybių kontrolierius 2018: 8).

Visuomenės miglotą diskriminacijos apibrėžimo suvokimą patvirtina ir kiti šio tyrimo duomenys. Pavyzdžiui, kad 23 proc. respondentų, paklausti, ar yra patyrę diskriminaciją, negali atsakyti į šį klausimą. Įdomu ir tai, kad net 22 proc. respondentų, aiškiai skiriančių, kas yra diskriminacija, teigia, kad jiems sunku pasakyti, ar jie buvo patyrę diskriminaciją, ar ne. Tai dar kartą patvirtina, kad visuomenė aiškiai nesuvokia diskriminacijos sąvokos, todėl būtina informacijos apie diskriminaciją sklaida.

DISKRIMINACIJOS PATIRTIS

Analizuojant subjektyvią respondentų patirtį paaiškėjo, kad 14 proc. tyrime dalyvavusių respondentų diskriminaciją teigia patyrę patys, 9 proc. – jų artimieji arba pažįstami. Tačiau šie rezultatai neatskleidžia tikrosios padėties, kadangi net 83 proc. teigiančių, kad yra diskriminaciją patyrę patys, ir 72 proc. manančių, kad diskriminaciją yra patyrę jų pažįstami ir artimieji, klaidingai supranta, kas apskritai yra diskriminacija (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Diskriminacijos suvokimo ir įsitikinimo, kad buvo patirta diskriminacija, sąsaja

Ar Jūs arba Jūsų artimieji, draugai ir pažįstami esate patyrę diskriminaciją?	Suvokiantys, kas yra diskriminacija (N = 202)		Kiti (N = 799)		Iš viso (N = 1001)	
	Skaičius	Proc.	Skaičius	Proc.	Skaičius	Proc.
Taip, patyriau asmeniškai	24	17	113	83	137	100
Asmeniškai nepatyriau, bet patyrė mano artimieji, pažįstami	25	28	65	72	90	100
Nepatyriau nei aš, nei mano artimieji, pažįstami	108	20	440	80	548	100
Nežinau / sunku pasakyti	45	20	181	80	226	100

Tyrimo duomenys dar kartą patvirtina jau anksčiau diskriminaciją Lietuvoje tyrinėjusių mokslininkų teiginį, kad tiksliai apibrėžti diskriminacijos paplitimo mastą yra sunku dėl kintančios diskriminacijos sampratos ir kasdienėje kalboje vyraujančios diskriminacijos sąvokos įvairovės.

Ar galima teigti, kad tik 24 respondentai, sudarantys 2 proc. visų apklausoje dalyvavusių Lietuvos gyventojų, yra tikrai patyrę diskriminaciją? Čia reiktų atsižvelgti ir į tai, kad nepaisant to, jog respondentai manė, kad situacijos „kai žmogus negali nusipirkti ar įgyti visko, ko nori...“; „kai savivaldybė nesirūpina, kad laiku būtų įjungtas šildymas...“; „kai žmogus negauna darbo, nes reikalavimai darbo vietai yra didesni nei jo kvalifikacija...“ irgi yra diskriminacija, tačiau visų kitų atvejų nepriskyrė diskriminacijai. Tikėtina, kad respondentai tikrai patyrė diskriminaciją, ypač tai pasakytina apie darbo santykių sritį. Todėl teisingiau būtų teigti, kad nuo 2 iki 14 proc. respondentų yra įsitikinę, kad patyrė diskriminaciją asmeniškai, o nuo 3 iki 9 proc. respondentų mano, kad diskriminaciją yra patyrę jų artimieji arba pažįstami. Vertinant šiuos duomenis reikia turėti omenyje ir tai, kad dalis diskriminacijos atvejų netampa vieši ir apie juos nesužino net ir artimiausi nukentėjusiajam žmonės, o daugelis diskriminacijos atvejų tiesiog nėra atpažįstami ir priskiriami diskriminacijai. Šio tyrimo duomenys kaip tik ir rodo, kad net aiškiai suprantantys, kas yra diskriminacija, linkę abejoti, ar jų patirtos situacijos buvo diskriminacinio pobūdžio, ar ne.

MOTYVACIJA KREIPTIS PAGALBOS DĖL PATIRTOS DISKRIMINACIJOS

Kreipimasis pagalbos dėl patirtos diskriminacijos, skundų teikimas ar bet koks kitas problemos viešinimas yra brandžios pilietinės visuomenės, pasitikinčios valstybinėmis ir kitomis institucijomis, užtikrinančiomis piliečių lygybę, bruožas. Lietuva, praėjus trisdešimčiai metų nuo demokratizacijos pradžios, sparčiai vystosi šia linkme, tačiau visuomenėje tvyro nepasitikėjimas valstybės institucijomis, o socialinė atskirtis vis didėja. Nepasitikėjimas valstybe ir jos gebėjimu apginti piliečių teises respondentų yra laikomas esminiu demotyvuojančiu veiksniu, atgrasančiu žmones nuo kovos už savo teises. Mažą gyventojų motyvaciją ginti savo pažeistas teises lemia įsitikinimas, kad lygybė prieš įstatymą nėra visiškai įgyvendinta (68 proc. apklaustųjų mano, kad „Lietuvoje visi žmonės yra lygūs, bet yra ir lygesnių už kitus“, 61 proc. nepritaria teiginiui, kad „Lietuvoje visi žmonės turi lygias teises ir galimybes“, o 63 proc. nesutinka, kad Lietuvoje visi žmonės gali apginti savo teises, jei jos buvo pažeistos“). 7 iš 10 respondentų lygių galimybių situaciją ir galimybes atkurti pažeistas

teises Lietuvoje vertina pesimistiškai, o 3 iš 10 – optimistiškai. Šiek tiek labiau optimistiškai yra nusiteikę aukštesnes pajamas turintys, labiau išsilavinę ir jaunesni nei 29 metų arba vyresni nei 80 metų respondentai.

Respondentų nuomonė apie tai, kokių priemonių galima būtų imtis patyrus diskriminaciją, rodo, kad žmonės nėra itin linkę kliautis įvairių institucijų pagalba (tokių kaip policija, teismai, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, ministerijos, savivaldybės, nevyriausybinės organizacijos ir pan.), o labiau pasitiki savimi. Vyrauja nuomonės, kad susidariusią diskriminacinę situaciją reikia visų pirma spręsti savo jėgomis: asmeniškai aiškintis su pažeidėju (63 proc.) arba kreiptis į viršininką, darbdavį ar atsakingą darbuotoją (60 proc.). 36 proc. respondentų teigia, kad bandytų ieškoti užtarimo tarp kolegų arba ieškotų įtakingų pažįstamų, kurie galėtų paveikti diskriminacijos kaltininką. Į žiniasklaidą kreiptųsi 26 proc. respondentų, į policiją – 29 proc. Į teismus, profsąjungas, nevyriausybinės organizacijas, ministerijas, savivaldybes ir Seimo narius kreiptųsi ketvirtadalis ir mažiau respondentų (16–25 proc.). Palankiau respondentai (42 proc.) vertina galimybę kreiptis pagalbos į valstybines institucijas, tokias kaip Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Darbo inspekcija, Vartotojų teisių apsaugos tarnyba ir pan.

Pagrindiniai motyvai, skatinantys žmones, patyrusius diskriminaciją, kreiptis pagalbos, respondentų nuomone, yra siekis apginti savo garbę ir orumą (taip mano 84 proc. apklaustųjų) bei siekis atstatyti teisingumą (80 proc. apklaustųjų). 77 proc. respondentų mano, kad žmonės ginti savo pažeistas teises skatina įsitikinimas, jog tai yra kiekvieno doro žmogaus ir piliečio pareiga; 75 proc. pritaria teiginiui, kad žmonės motyvuoja siekis savo pavyzdžiu paskatinti ir kitus kovoti prieš diskriminaciją ir ginti savo teises. Tyrimo duomenys rodo, kad visuomenėje yra gabi bendruomeniško idėja: trys ketvirtadaliai respondentų mano, jog žmonės, kovojantys už savo pažeistų teisių atstatymą, tai daro ne tik dėl savęs, bet ir dėl bendro visos visuomenės gėrio.

Kitas motyvas – atstatyti teisingumą nubaudžiant kaltininką (-us). Kiek daugiau nei pusė apklaustųjų mano, kad pasiryžimą ginti pažeistas teises lemia ir siekis nubausti kaltininką (taip manančių yra 60 proc.), prisiteisti turtinę ir neturtinę žalą (52 proc.) ar pakenkti diskriminacijos kaltininko reputacijai (46 proc.).

Svarbus motyvas, lemiantis žmonių pasyvumą, respondentų manymu, yra viešumo vengimas ir nenoras, kad kiti žmonės sužinotų apie diskriminacijos patirtį (tokios nuomonės laikosi 77 proc. apklaustųjų) ir galimų neigiamų viešumo pasekmių baimė: 78 proc. apklaustųjų yra įsitikinę, kad paviešinus diskriminacijos faktą ir kreipusis pagalbos, tai anksčiau ar vėliau gali grėsti atleidimu iš darbo; 75 proc. – problemų geriau neviešinti norint apsaugoti šeimą nuo streso ir galimų persekiojimų; 69 proc. – žmonės bijo pakenkti santykiams su kolegomis; 66 proc. – niekas nenori įgyti „skundiko“ reputacijos; o 52 proc. mano, kad diskriminacijos paviešinimas gali pakenkti santykiams šeimoje.

IŠVADOS

Straipsnyje pristatyti reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatai rodo, kad diskriminacijos suvokimas ir atpažinimas yra rimta socialinė problema. Tik 20 proc. respondentų aiškiai supranta, kokios situacijos gali būti priskirtos diskriminacijai, o 23 proc. respondentų, nepriklausomai nuo to, kaip supranta diskriminaciją, negali pasakyti, ar yra ją patyrę, ar ne. Tyrimo duomenys taip pat patvirtina, kad nustatyti diskriminacijos paplitimo mastą yra sunku. Remiantis esamais duomenimis, galima kalbėti tik apie bendras tendencijas. Dažniausiai su diskriminacija susiduriama darbo santykių srityje, šią diskriminacijos formą žmonės atpažįsta

lengviausiai. Neaišku, kiek atvejų lieka nutylėti arba kiek jų nėra atpažįstami ir priskiriami diskriminacijai. Tyrimas atskleidė, kad žmonės yra linkę visų pirma pasitikėti savo jėgomis ir spręsti su diskriminacija susijusius klausimus patys. Kreipimasis į atsakingas institucijas nėra suvokiamas kaip pirmas ir svarbiausias galimas pasirinkimas siekiant kovoti už savo pažeistas teises. Nepasitikėjimas valstybe ir jos gebėjimu apginti piliečių teises respondentų yra laikomas esminiu demotyvuojančiu veiksniu, atgrasančiu žmones nuo kovos už savo teises.

Gauta 2019 02 18

Priimta 2019 06 06

Literatūra

1. Ališauskienė, M.; Glodenis, D. 2013. *Iššūkiai religinei įvairovei Lietuvoje: religinių mažumų perspektyva*. Vilnius: Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras. Prieiga per internetą: http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/issukiai-religinei-ivairovei-lietuvoje-religiniu-mazumu-perspektyva_-mokslo-studija.pdf [žiūrėta 2018 06 03].
2. Ališauskienė, M.; Bučaitė Vilkė, J. (red.) 2014. *Religinių mažumų lygių galimybių užtikrinimas Lietuvoje: problemos ir rekomendacijos*. Vilnius: Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://religija.lt/sites/default/files/religiniu-mazumu-lygiu-galimybiu-uztikrinimas-2014.pdf> [žiūrėta 2018 08 15].
3. Andriukaitis, G.; Sabatauskaitė, B. 2017. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, kaip nacionalinė lygybės institucija: teisinis reglamentavimas ir veikla*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
4. Beresnevičiūtė, V.; Leončikas, T. 2009. „Diskriminacijos suvokimas Lietuvos visuomenėje“, *Filosofija. Sociologija* 20(4): 335–343.
5. Brazienė, R.; Mikutavičienė, I.; Dorelaitienė, A.; Žalkauskaitė, U.; Jurkevičienė, J. 2014. *Vyresnio amžiaus žmonių (socialinės įtraukties) į(si)traukimo į darbo rinką galimybių tyrimas*. Prieiga per internetą: http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/vyresnio-amziaus-zmoniu-tyrimas_ataskaita.pdf [žiūrėta 2018 07 12].
6. Diversity Development Group. 2015. *Sociologinio tyrimo „Romų tautybės asmenų padėtis lyginant su kitais šalies gyventojais“ tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2015/12/romu-tautybes-asmenu-padetis-lyginant-su-kitais-salies-gyventojais.pdf> [žiūrėta 2018 08 10].
7. Janušauskienė, D. 2016. „Moterų diskriminacija moksle: „stiklinės lubos“, „stiklinės uolos“, „ugnies sienos“ ir „motinystės sienos“, *Filosofija. Sociologija* 27(2): 132–139.
8. Juraitė, K.; Zdanevičius, A. 2004. „Lyčių lygybės vertinimai ir Lietuvos viešojo nuomonė“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2004(3): 95–109.
9. Kublickienė, L.; Žvinklienė, A. 2013. „Demokratizacijos procesai ES – lyčių lygybės suvokimas“, *Filosofija. Sociologija* 24(2): 53–61.
10. Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus veiklos ataskaitos, 1999–2017 m. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/lt/veikla/metines-ataskaitos/405> [žiūrėta 2018 08 01].
11. Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolierius. 2018. *2017 m. veiklos ataskaita*. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/03/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-2017-m.-veiklos-ataskaita.pdf> [žiūrėta 2018 09 06].
12. Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto tyrimai. Prieiga per internetą: <http://www.ces.lt/> [žiūrėta 2018 06 24].
13. Mikulionienė, S. 2008. „Diskriminacija dėl amžiaus: samprata, raiškos formos ir sritys“, *Socialinis darbas* 7(1): 11–18.
14. Okunevičiūtė Neverauskienė, L.; Gruževskis, B.; Okunevičiūtė, G. 2012. *Galimų diskriminacijos apraiškų bei visuomenės tolerancijos įvairioms socialinėms grupėms įvertinimas*. Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/galimu-diskriminacijos-apraisku-bei-visuomenes-tolerancijos-ivairioms-socialines-grupems-ivertinimas.pdf> [žiūrėta 2018 08 12].
15. Okunevičiūtė Neverauskienė, L.; Kavaliauskaitė, R.; Žemaitaitytė, G. 2012. *Neigaliųjų situacija darbo rinkoje. Aplinkos pritaikymas neigaliųjų poreikiams*. Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Prieiga per internetą: http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/neigaliuju-situacija-darbo-rinkoje_aplankos-pritaikymas-neigaliuju-poreikiams.pdf [žiūrėta 2018 08 12].

16. Reingardienė, J. 2004. „Europos lyčių lygybės strategija: kintančios lyčių politikos privalumai ir grėsmės“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2004 (3): 13–27.
17. Spinter tyrimai. 2013. *Lietuvos gyventojų nuomonės dėl diskriminacijos įvairių visuomenės grupių atžvilgiu tyrimas*. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/lt/tyrimailygybessrityje> [žiūrėta 2018 06 23].
18. Šumskienė, E.; Augutienė, R.; Jonutytė, J.; Šumskas, G. 2014. *Negalią turinčių moterų padėties tyrimas*. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/negalia-turinciu-moteru-padeties-tyrimas.pdf> [žiūrėta 2018 08 10].
19. Vengalė, L.; Grigolovičienė, D.; Mališauskaitė, L. 2007. *Lygios galimybių visiems*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras.
20. Zbarauskaitė, A.; Čeledinaitė, G. 2015. „Tautinės diskriminacijos suvokimas ir išgyvenimas“, iš D. Gailienė (red.). *Gyvenimas po lūžio. Kultūrinių traumų psichologiniai padariniai*. Vilnius: Eugrimas, 126–142.
21. Žalėnienė, I.; Rakauskienė, O. G.; Grigolovičienė, D. 2013. 'Gender Equality in the Lithuanian System of Education and Science', *European Scientific Journal* 9(17): 282–302. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/gender-equality-in-the-lithuanian-system-of-education-and-science.pdf> [žiūrėta 2018 07 13].
22. Žvinklienė, A.; Kublickienė, L.; Šėporaitytė-Vismantė, D.; Janušauskienė, D. 2018. *Patikėję demokratija: gyventojų nuostatos ir socialinė patirtis lygių galimybių užtikrinimo srityje*. Vilnius: LSTC.

DIANA JANUŠAUSKIENĖ

Perception of Discrimination and Attitudes Towards the Implementation of the Principle of Equal Opportunities in Lithuania

Summary

This article presents the findings of the research project 'Quality of Democracy and Equal Opportunities: Attitudes and Social Practice in Lithuania' funded by the Research Council of Lithuania. Based on the data of a representative survey, the article analyses the perception of discrimination and attitudes towards the implementation of the principle of equal opportunities in Lithuania. The article claims that the majority of the population do not possess a clear understanding of discrimination since the term 'discrimination' in everyday language is used very broadly. Seeking help after experiencing discrimination is not widespread since many people do not know where and how to complain, they do not trust responsible institutions or tend to remain silent and do not want to get into more trouble.

Keywords: perception of discrimination, recognition of discrimination, motivation to seek help/complain in case of discrimination